

REGŐS SÁNDOR (1917–2002) KÖLTÉSZETE

Békési Gábor

Herman Ottó Múzeum, Miskolc

Absztrakt: Szinte csak a véletlennek és az örökösök nagylelkűségének köszönhető, hogy teljes egészében megismerhetjük Regős Sándor miskolci író és költő művészi hagyatékát. Vajon hány hozzá hasonló rejtőzködő, nyilvánosságtól elzárt, íróasztalfióknak alkotó szerzőnk lehet még, akik nélkül a „miskolci irodalom” fogalmát nem definiálhatjuk? A 10 éve elhunyt író életútjának és lírájának legalább részleges bemutatása ugyan nem adhat megnyugtató választ a kérdésre, de felvillantja azokat a mélyben rejtőző értékeket, amiket eddig nem ismertünk, és talán soha meg nem ismerhetünk igazán.

Kulcsszavak: miskolci irodalom, 20. század, költészet, életút

„Van-e miskolci irodalom?” – tette fel a kérdést Porkoláb Tibor immár másfél évtizeddel ezelőtt (PORKOLÁB 1996, 27–37). Lehetséges-e objektíven válaszolni, ha a kérdés mindkét logikai halmazának (nevezetesen a „miskolci” és az „irodalom”) kritériumrendszere is kérdéses? Megismerhető-e voltaképpen a miskolci irodalom? Egyáltalán szükségünk van-e (legalább nekünk, miskolciaknak) a miskolci irodalomra? Megteszünk-e minden tőlünk telhetőt, hogy a „bujkáló”¹ miskolci irodalom is megmutathassa magát – a múltját és jelenét – a nagyközönség előtt, és nem viseltetünk-e vele szemben már ismeretlenül is negatív előítéllettel? Amíg mindezt nem tisztázzuk magunkban őszintén, addig bizonyosan nem is lesz miskolci irodalom.

A Csorba Zoltán által összegyűjtött „identitás-problémákkal” küszködő miskolci literátorok vegyes társasága önmagában valóban nem jelent irodalmat, még kevésbé irodalmi életet. Minden hibájával együtt is csupán Lévy József és Sassy Csaba jelentené a miskolci irodalmat? Meglátásom szerint sajnos tudomásul kell vennünk, hogy a miskolci irodalom rejtőzködő, fel-felbukkanó búvópatak. Egy különös, látszólag meg-megszakadó hagyomány, ami rendkívül nehezen

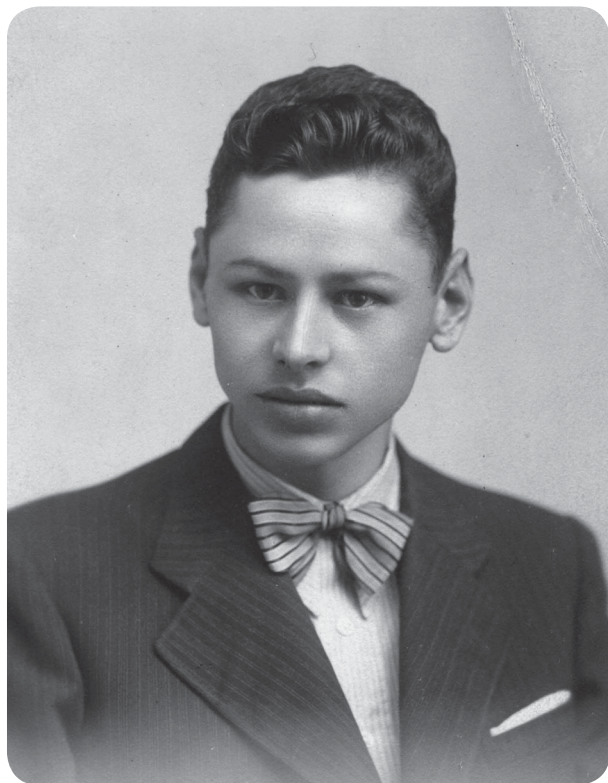
körülhatárolható és leírható – nem véletlen, hogy olyan hatalmas és buktatókkal teli vállalkozás jó miskolci irodalomtörténetet írni.² Ismeretlensége kihívás a felfedezésére, miközben – hasonlóan a mélytengeri élőlények kutatásához – a felszínre hozott furcsa egyedek szinte azonnal elpusztulnak a kezünkben. Véleményemet alátámasztandó dolgozatomban egy olyan miskolci költőt szeretnék bemutatni, akinek létezéséről sem én magam, sem az értő közönség korábban szinte semmilyen információval nem rendelkezett. Egy valóban „csendes, befelé égő” (KÁRPÁTI 1989, 72), mélységesen rejtőzködő, szerényen elhúzódó költőt és versvilágát. Legfigyelemreméltóbb szövegeit az 1950–1960-as években, a 20. század emberpróbálóan nehéz két évtizedében írta, kortársak biztató tekintete nélkül, egyedül a klasszikusok kezét fogva. Szövegei nemcsak hogy megérdemlik a nyilvánosságot, hanem egészen új oldaláról világítják meg Miskolc 20. századi irodalmát.

A HAGYATÉK BEKERÜLÉSE

2006-ban kereste meg Putnoky Istvánné – Edit néni – a Herman Ottó Múzeum Irodalomtörténeti Gyűjteményét azzal a szándékkal, hogy édesapja, néhai Regős Sándor miskolci költő irodalmi hagyatékát ajándek címén átadná a múzeumunk tulajdonába, lehetővé téve ezzel az anyag kutathatóságát a nagyközönség szá-

¹ LŐCSEI Elemér: Hol bujkálnak a miskolci írók?, *Miskolc* (független politikai hetilap), II. évf., 4. szám, 1937. jan. 25., 2. old.; DEMETER Géza: Hol bujkálnak a miskolci írók?, *Miskolc* (független politikai hetilap), II. évf., 5. szám, 1937. febr. 1., 3. old.; VIHAR Béla: Vannak-e miskolci írók? – Létezik-e miskolci irodalom!?, *Miskolc* (független politikai hetilap), II. évf., 7. szám, 1937. febr. 15., 3. old.

² Lásd: *Új Holnap* (47. évf.), 2002/4. szám, 81–131.; <http://galeria.olh.hu/holnap/uj/archivum.html> (Letöltés időpontja: 2012. szeptember 1.)

1. kép. Regős Sándor 1938-ban
Abb. 1. Sándor Regős im Jahr 1938

mára.³ Engem azért is tett kíváncsivá a számos mappa és kötet tartalma, mivel még nem hallottam Regős Sándorról, és az előzetes kutatásom sem eredményezett túl sok adatot Miskolc szerény költőjéről. Bene vixit qui bene latuit. A példás-pedáns rendben átadott dokumentumok a beletároláson⁴ túl nem igényeltek túl nagy rendezést: valószínűleg a költő maga sorolta, tisztázta kéziratos kötetekbe műveit, anélkül azonban, hogy ezek közül egyetlen szerkesztett munka is napvilágot látott volna az életében. 2007-ben Edit néni magánkiadásban jelentette a *Szüronyok árnyékában* (REGŐS 2007) című korai, háborús és hadifogság-élményeket feldolgozó füzetnyi kis verseskötet facsimiléjét, majd ugyanebben az évben a Múzeumi Kávézó közreműködésével (ahol – milyen kicsi a világ – ifjabb Regős Sándor, a költő unokája felszolgálóként dolgozott) egy 1956-os emlékest megvalósítását terveztük kizárólag Regős-versekből. Sajnos az esemény nem valósulhatott meg, viszont példátlanul ritka esetnek tartom, hogy szerzői estet lehet szerkeszteni 1956 köré csupán egyetlen szerző műveiből: van annyi jó

munkája, hogy kitölti a keretet, és egy versek között töltött óra után sem válik unalmassá, sőt inkább újabb és újabb oldalról láttatja az eseményt, a költőt és mi magunkat.

A HAGYATÉK ÁLTALÁNOS LEÍRÁSA, ARÁNYOK

Maga a hagyaték összességében A4-es papírdossziékban rendezett iratokat (főleg gépiratokat) és A5-ös méretű, részben fűzött – többnyire verses – köteteket tartalmaz. Ezen kívül egy hangfelvétel, néhány fotó és három kitüntetés jelent további adalékot.

A szigorúan vett szépirodalmi anyag – bár vegyesen érkezett – műnemek szerint világosan elkülönített. A legkisebb terjedelmű rész a drámák gyűjteménye: összesen 2 db három felvonásos drámakézirat található az iratanyagban (*Tudok egy jó fogorvost*, dráma 3 felvonásban, gépirat, 47 lap; *Becsületesek*, kamaradarab 3 felvonásban, gépirat, 84 lap).

A hagyaték több mint 800 verskéziratot (gépiratot) tartalmaz. A mintegy 100 duplum kiszűrése után is fennmaradó több mint 700 költemény jó néhány kötetet megtöltene. Bár Regős Sándor esetében óvatossan kell bánni a duplumokkal is, mivel legtöbbször nem szimpla másolatokról, hanem szövegvariánsokról van szó: valószínűleg egy idő elteltével újra elővette a régi verset, javított, változtatott rajta az eredeti cím és a vers nagy részének megőrzésével. A köteteken belül a versek egy része ciklusokra oszlik, egyértelmű szerkesztési és művészi kereteket kijelölve egy majdani – soha meg nem kapott – nyomtatott verseskötethez. Csupán napilapok és folyóiratok hasábjairól lehet utólag összegyűjteni a napvilágot látott mintegy jó két tucatnyi szöveget.

Prózai művei között összesen 101 db novellakézirat található, ami a duplumok miatt valójában 77 db eredeti művet takar. Ezek közül nyomtatásban is megjelent 21 db.⁵ Két kisregény eredeti kéziratán kívül

³ Hálás köszönetemet fejezem ki Putnoky Istvánnénak, aki édesapja hagyatékát a miskolci Herman Ottó Múzeum Irodalomtörténeti Gyűjteményének adományozta.

⁴ Leltári számai: HOM IGy, 2006.1–3.

⁵ Regős Sándor eddig fellelt, nyomtatásban megjelent novellái, cikkei időrendben (az újságkivágatok megjelenési adatai nem mindig azonosíthatók pontosan): A kislányom kérdezett, novella, *Magyar Jövő*, 1936. augusztus 14.; Az Aradi-féle kóreset, *Napjaink*, 1962. december 1.; Hadizsákmány, novella, *Napjaink*, 1963. május 1.; Bárányfelhős kikelet, novella, *Napjaink*, 1964. február; Apa, novella, *Észak-Magyarország*, 1964. március 22.; Őszinte történet, novella, *Napjaink*, 1964. augusztus; Dr. Napsugár, novella, *Napjaink*, 1964. szeptember; Gyulladásos terület, novella, *Napjaink*, 1965. február; Áruház, novella, h. n., 1965.; Szabálytalan dicséret, novella, *Napjaink*, 1965. április; A huszonnyolcadik, novella, *Észak-Magyarország*, 1966. február 13.; Erő, novella, *Észak-Magyarország* [?], 1966.; Meghökkentő kiállítás, cikk, *Napjaink*, 1969. október; Az énekesnő férje, novella, h. n.; Babuci, novella, h. n.; Csatavesztés,

(*Százhuszonöt szabadszombat*, regény, gépirat, 1950, 120 lap; *Báb és lepke*, kisregény, gépirat, 51 lap) több verses regény, valamint rádió- és tévéjátékok, önéletrajzi esszék teszik változatossá a gyűjteményt.

SAKIRODALMI HIVATKOZÁSOK, EGYÉB EMLÍTÉSEK

A szerzőre vonatkozóan alig található szakirodalmi említés, hivatkozás, eredeti művei jóformán teljességgel hiányoznak az országos és a helyi könyvtárakból. A *Szürnyök árnyékában* megtalálható az Országos Széchényi Könyvtárban mint köteles példány, valamint tartalmazza adatait a Magyar Nemzeti Bibliográfia is.⁶ Ehhez képest csak a II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár tartalmaz többletet, egészen pontosan a *Százhuszonöt szabadszombat* című regény gépiratának egy másolatát.⁷ Szinte hihetetlen, de a miskolci Lévy József Muzeális Könyvtár digitális helyismereti adatbázisa egyetlen találatot sem jelez Regős Sándorról, pedig versei, novellái olvashatóak a helyi lapokban, folyóiratokban.⁸ Maga Regős Sándor is kigyűjtötte Székelyhidi Ágoston szemlélő kritikáját az Alföldből (SZÉKELYHIDI 1963, 171), mivel a hasonló – különösen pozitív – visszajelzéseket sajnos nagyon szűkmarkúan osztották a szerzőnek. Nem is csoda, hogy a hiába vágyott önmegmutatás elmaradásával még inkább befelé fordulóvá vált a lírája. A kritika azonban épp csak megemlíti Regős Sándor novelláját, a mondanivalója azonban elkanyarodik, valójában nem érdekli az író.

novella, h. n.; Csendélet, novella, h. n.; Egy mai lány, novella, h. n.; Fiatalság: okosság, novella, h. n.; Majdnem rózsák között, novella, h. n.; Telefon, novella, h. n.

⁶ OSZK: MC 164.065; Magyar Nemzeti Bibliográfia: 12168/2007. Lásd: <http://www.oszk.hu/mnbwww/K/1123/S.HTM> (Letöltés dátuma: 2012. szeptember 1.).

⁷ Regős Sándor: *Százhuszonöt szabadszombat*, gépirat, 1963, 120. Jelzet: Helyism. R50, Ltsz.: 441833.

⁸ Regős Sándor eddig fellelt, nyomtatásban megjelent versei időrendben: Csak annyi a bűnöm..., Riba Sándor verse, Vágó Béla zenéje, kottával, *Magyar Zenealbum*, Budapest, 1937.; Anyám nevénapján, h. n.; Kiáltás, *Új utakon*, Miskolc, 1945. július 25.; Anyám születésnapján, *Új utakon*, Miskolc, 1945. augusztus 11.; Egyszerű vallomás, *Kilátó*, 1956. október 20.; Éjszakai rémület, *Észak-Magyarország*, 1957. január 6.; Okos vers, *Észak-Magyarország*, 1957. január 13.; Cigándi délután, *Észak-Magyarország*, 1957. január 27.; Nyilatkozat, h. n., 1957. március 2. [letartóztatása előtt 2 héttel]; Titok, *Diósgyőri Munkás*, 1961. augusztus 8.; Találkozás, *Napjaink*, 1962. szeptember; Ballada a kaposvári állomás kapusáról, *Somogy*, 1975. 4. szám; Emlékezés egy katonavonatra, *Magyar Vasutas*, 1976. április 2.; Ne hagyd a tüzet kialudni, *Közalkalmazott*, 1976. június 2.; Emlék, *Észak-Magyarország*, 1976. október 31.; Éjszakai járkáló, *Napjaink*, 1976. november; Mosolyodról, *Mezőkövesdi Újság*, 1994. január 27.; Május, *Mezőkövesdi Újság*, 1994. május 5.; Rend, *Napjaink* XVII. évf. (1978), 10–11. szám, 71. old.

Kárpáti Béla eddig az egyetlen, aki némi személyes ismeretség folytán néhány soros elemző bemutatást közölt – eredetileg a Napjainkban (KÁRPÁTI 1978, 36), majd egy hosszú költemény részletével együtt szöveggyűjteményes irodalomtörténetében. Sokáig ez volt a költőről legkönnyebben fellelhető összes információ:

„A csendes, befelé égő Regős Sándor (Miskolc, 1917. szeptember 12. –) előbb vasúti tiszt, később SZTK-tisztviselőként írta kötetekre szaporodó verseit és novelláit. Versben és prózában (talán mert vérmérsékletben is hasonló) Kosztolányi és Babits stílusán nevelkedett. Tőlük tanulta a világos versmondatok tiszta mélységét, a könnyed verstechnikát – amely ugyan már nem elég hajlékony a modernebb változásokra – és a »kihordott« élmények tömör egyszerűségét. Főleg az Észak-Magyarország és a Napjaink közölte verseit – leginkább a hatvanas években. Sorsa támadásaitól a magán-világba – mint idillbe – békülő-menekülő költő szelíd lírája okos filozófiává mélyül, novellái az életet aprólékos gondnal, dokumentáris tényszerűséggel tükrözik. Jelenleg rokkant nyugdíjas.” (KÁRPÁTI 1989, 72)

Egy régi író-olvasótalálkozó személyes emlékét, majd egy évtizedekkel későbbi véletlen találkozás történetét idézi fel internetes blogjában Csabai Lajos:

„Mostani írásomban e néven szereplő író nem tévesztendő össze az általam is nagyra becsült, több területen is maradandót alkotó riporterrel, közéleti szereplővel. Majdnem e tévedésbe estem én is a végig Miskolcon élő hőssémmel, hiszen a név alapján az országosan ismert személyt vártuk. Helyette egy kissé arisztokratikus megjelenésű, szavainak nem a hangerővel nyomatékot adó gondolatgazdag helyi író jött el közénk, ki minden hatásadászatot nélkülöző szavaival hamar hatása alá vont minket, irodalombarátokat. Ne felejtsem, ez 1963 körül volt. A hivatalos találkozó után az író maradásra invitált, szűk körben szabadabb a szó jelszóval. Maradtunk vagy tízen, s így szűk körben napvilágra kerültek az irodalom kapcsolódási pontjai való életünkhöz. Sok, addig nem is derengő dolog világosodott meg akkor bennünk. Az órák, mint percek szaladtak el. Ezt a találkozást csak félbehagyni lehetett, ott akkor befejezni nem. Levelet írtam hát neki, kértem, folytassuk az abbamaradt beszélgetést. Első szóra ráállt, barátaim pedig szinte mind eljöttek egy presszóasztalnál összehozott igazi író olvasó találkozóra. Nem részletezem, szinte az élet minden területére kaptunk tőle akkor hiteles útmutatást. Volt miből adnia. Mint író állt ki az ’56-os eszméért, és szenvedett később hátrányokat emiatt.

Még egy találkozásom volt az íróval, az érzélgősséget nem szeretők nézzék el e pár sort nekem. Közel negyven év telt el a fent leírtak óta. 85 évesen még egyedül közlekedett. Buszra nehézkesen, de fel tudott szállni. Egy alkalommal egy buszon utaztunk. Rossz az arcmemóriám, de nem lehetett nem felismerni jellegzetes vonásait. (Egyébként is tud-

tam, hol lakik, nem lehetett eltéveszteni.) Egy megállóban szálltunk le. Lesegítettem. Közben megkérdeztem azért:

– Ugye Sándor bácsihoz van szerencsém?

– Igen, de honnan ismer?

– Már régen történt, hogy találkoztunk, egyébként éppen múlt héten olvastam egy versét. (Igaz is volt ez!)

– Versemet? Én már régen nem írtam verset.

– Lehet, de amit régen megírt, az megmarad!

Kissé befelé fordult bölcs arcára ekkor hihetetlen boldogság költözött. – Őt még olvassák? Talán el se hitte. További utunk kétfelé vitt. Sokáig néztünk egymásra, féltem, talán még baleset érheti. Élete hű párjának biztosan elmesélte...

Három hónap múlva meghalt.

Levelét géppel írta, aláírása híven tükrözi az érthetőségre törekvő, nem hivalkodó, az értékeket helyén kezelő, visszahúzó író. (Könyve nem jelenhetett meg, versei, novellái az Észak-Magyarország, és a Napjaink folyóiratban voltak olvashatók.)⁹

ÖNÉLETRAJZOK

A hagyatékban Regős Sándortól nem is egy, hanem rögtön két önéletrajz, vagy inkább önéletrajzi esszé található. Ezeket teljes egészében idézem részben az eddigiekkel, részben az egymással való összehasonlíthatóság kedvéért. Az elsőt 1976-ban, 59 évesen készítette, és inkább a származását, a költői indulását részletezi meglehetősen a tényekre szorítkozva.

Curriculum vitae

„Sors bona, nihil aliud. Jó szerencse és semmi más.

Panaszkodnom kellene eddigi szerencsémre, de nem tehetem, mert akkor eszembe jut, hogy két világháborút és egy ellenforradalmat vészelttem át karcolás nélkül.

Az írói pályán nem volt eddig valami nagy szerencsém. Ötvenkilenc éves vagyok, és bár sok írásomat publikálhattam szépirodalmi lapokban és újságokban, kötetem eddig nem jelent meg. A lillafüredi író-olvasótalálkozón, melyen Rákos Sándorral és Földeák Jánossal együtt vettem részt, és az *Aradi-féle kóreset* című novellámból Ruszinkó Mária előadóművésznő olvasott fel részleteket, a találkozó lezajlása után a könyves asztalok mellett ácsorogtunk feleségemmel és barátaimmal. Hallottuk, hogy az olvasók »valami« könyvet kértek Regős Sándortól. Az eladó – gyakorlatlan, társadalmi munkás – sokáig keresgélt a könyvek között, aztán sajnálattal kijelentette az érdeklődőknek, hogy Regős Sándortól jelenleg nem kapható könyv.

Pedig eleve művész családból származtam. Szépanyám somogyi parasztasszony volt, nagy mesélő tehetség. Apám állítása szerint, aki még mint kis gyermek ismerte őt a fonó-

ban, estétől hajnalig mondta a saját maga gyártotta meséket a hallgatóság nagy gyönyörűségére.

Apai nagynéném, Riba Margit (egyébként én is Riba voltam azelőtt, ami horvátul apró szemű halászhálót jelent, tehát valamelyik ősöm a dalmát tengerpartról származhatott be Dél-Somogyba – de eredeti nevemet a harmincas években magyarosítanom kellett akkor, amikor Scitovszky és Sztranyavszky miniszter uraknak nem kellett!) –, szóval ennek a széplelkű nagynénémnek saját kiadásában a kaposvári Szabó Lipót nyomdájában nyomva *Néha esténként* címmel verseskötete jelent meg, melyben nagyon szép háborús versek találhatók.

Unokanővérem pár évvel ezelőtt meghalt férje a Szarvasi Hírlap főszerkesztője volt, több verseskötete jelent meg ebben az időben.

Unokaöcsém, Orosz György a miskolci Déryné Színház főrendezője volt sokáig, jelenleg Debrecenben és Győrben rendez.

Unokabátyám leánya, Piros Ildikó a Madách Színház művésznője.

Ennyit a családról.

Az én első novellám huszonnégy éves koromban Zilahy Lajos lapjában, a – sajnós – rövid életű Hídban jelent meg 1944-ben. Ebben a számban Németh László, Kassák Lajos, Nikolaj Ljeszov [Ljeszkov] prózai írásai találhatók fel, és Zilahy Lajos akkor híres színdarabja, a *Szépanyám*.

Mást a Horthy-fasizmus idején nem publikálhattam. A háború után, a személyi kultusz korában hallgattam.

1953-ban kezdtem el újra publikálni. Ez évben egy novellapályázat első díját nyertem el a *Tékozló apa* c. írással. A balszerencsém akkor jelentkezett először: a terjedelmes novella a papírhíánnyal küzdő Kilátóban – a Napjaink elődjében – nem jelenhetett meg.

1956-ban viszont rossz időben jelent meg egy versem az Észak-Magyarországban és ezért tizennégy hónapi börtönbüntetést kaptam. Ebből pár hónapot Bihari Sándorral együtt töltöttem Vácon.¹⁰

Szabadulásom után kitanultam az épületüveges szakmát és öt évig az építőiparban dolgoztam. Hálás vagyok ennek a sorsfordulatnak, mert hosszú ideig igazi munkások között élhettem és ez jó iskolának bizonyult. Legjobb írásaim ebből az időkből valók, mint például a szintén pályadíjat nyert *Szűzbuszonöt szabadszombat*, mely már meg is jelent, igaz, hogy csak folytatásokban az Észak-Magyarországban.

A 60-as években rehabilitáltak. Egyre-másra jelentek meg verseim és novelláim a miskolci lapokban.

Mint a „pályázatok specialistája” 1963-ban az *Aradi-féle kóreset* című novellámmal újra első díjat nyertem. A novella

⁹ Csabai Lajos blogja (Irodalmi találkozásaim 6.): http://blog.xfree.hu/myblog.tvn?SID=&pid=4260&n=csabailajos&blog_cim=Irodalmi_talalkozasaim_6. (Letöltés időpontja: 2012. szeptember 1.)

¹⁰ *Nyilatkozat* c. verse (1957. február 27. In *Versek* 1956–1958, 39. vers, HOM IGY. 2006.2.6.) miatt szenvedett 14 hónapnyi börtönbüntetést 1957 és 1959 között. Egy ideig együtt raboskodott Bihari Sándor költővel is. Tököli (*Levelezőlap*, 1957. július 7. In *Vegyes versek*, 15. vers, HOM IGY. 2006.2.3.) és váci (*Üzenet*, 1958. február 21. In *Vegyes versek*, 16. vers, HOM IGY. 2006.2.3.) keltezésű verse a börtönben született.

a Napjainkban jelent meg és az Alföld fűzött hozzá figyelemre méltó recenziót.

1968-ban újra elhallgattam. Hivatali elfoglaltságom nagyon igénybevett – mert mivel élni is kell valamiből, akkor mára Társadalombiztosítási Igazgatóság főelőadója voltam – de még inkább azért hallgattam, mert lakásomat megosztottam férjhez ment lányommal, akik hat évig nem kaptak lakást. Így nálam szülte meg két gyermekét, ragyogó unokáimat, Istvánt és Botondot. De ezt a kiesést sohasem sajnáltam, mert unokáim minden irodalmi sikernél nagyobb örömet szereztek nekem.

1976 augusztusától rokkant-nyugdíjas vagyok.

Ameddig még futja az időmből, szeretnék igazán szép verseket és novellákat írni. Eddigi írásaimat most szűröm át magas mércével mérve. Bizony sok novellámat már nem tartom jónak, két színdarabomat sem. Van egy félbe maradt regényem, azt nagyon szeretném befejezni.

Csak erőt és egészséget adjon hozzá az isten.”¹¹

Második önéletrajzi szövegét – láthatóan az előbbi alapulvételével – 1994-ben, 77 évesen készítette a minden szavával a halált váró költő. Ez a szöveg jóval több személyes hangvételt tartalmaz, és a legfontosabb többletet: az 1990 után újra feléledő öregkori költészetének élményét. A kötet nélküliséget érezhetően felpanaszolja az életnek, de lévays csendességében ezt is elfogadta, bár talán emiatt mintha a novelláit többre becsülte volna a verseinél.

Késő bánat

„Az embernek egyszer szembe kell néznie a múltjával. Élete legvégén számot kell adnia, összegeznie kell.

Tulajdonképpen elpazaroltam az életemet, amit a Mindenható ajándéku adott nekem.

Ennek a legfőbb okát abban látom, hogy nem születtem erős, határozott egyéniségnek: gyenge és puha természetem volt. A belémszületett [!] tehetség (kitűnő tanuló, versírási tehetség stb.) nem párosult szívóssággal és erős akarattal. És mindig hiányzott a „sors bona nihil aliud”: csak jó szerencse és semmi más.

Hat éves koromban kezdtem írni. A gimnáziumban lapot szerkesztettünk társaimmal, ekkor jelent meg először nyomtatásban versem. Utána folyamatosan mindig írtam, verseket, novellákat. Olyasmire is futotta erőmből, hogy szellemi ínségmunkás koromban megverseljem az egész városi számvevőseget (jó karikatúrák) nagy sikert arattam vele, mert nevetni lehetett rajta. Talán ekkor kellett volna valami olyan pályát választanom, ami közel áll az irodalomhoz.

De ami biztos, az biztos. Anyám és bátyám unszolására vasutas lettem. Az ő mentségükre: a harmincas években nagy volt Magyarországon az állástalanság, minden fiatal kapva-kapott a legelső lehetőségen. Mégis: ha keményebb vagyok, más úton indulhattam volna el.

2. kép. Az idős költő

Abb. 2. Der alte Dichter

Korán megnősültem, mert nagyon szerelmes voltam a feleségembe. Nagy öröm és tiszta élmény volt. Jó és pontos vasutas voltam, néha még élvezetet is találtam a munkámban és jól kijöttem a kollégákkal.

A ferenctelepi magányban – a vasúti munka mellett – újra csak írogattam. Ekkor küldtem be Zilahy Lajos lapjának a Hídnak egy novellámat, *Az elhagyott asszony*-t. Egyből leköszölték (igaz, hogy honoráriumot nem küldtek érte). Tamási Áron, Nyíró József stb. mellett Regős Sándor.

Akkor, akkor kellett volna a vasutat otthagyni és elmen-ni újságírónak, vagy valami hasonlónak. Hiszen még csak huszonhat éves voltam.

Sors bona... A közepén voltunk a második világháborúnak, örülnünk kellett, hogy élünk. Hogyan is éltünk? Bombázások, aknavetők közt és végül is elszakítva egymástól.

Külszági hányattatásaim közepette teleírtam egy füzetet: a *Szuronyok árnyékában*-t. Azt gondoltam, ha majd hazakerülök, talán kiadják.

De mi történt? A háború vége után – én is reméltem valamit, én is eufóriában voltam – (olyan divatos most ez a szó, pedig mondhatnánk magyarul is: elragadtatás!) – beküldtem egy novellámat *Az ő parasztleány*-t a Magyar Csillagnak. Pályázat volt. Az eredményhirdetésben idéztek a novellámból azzal a megjegyzéssel: „helyenként még a narodnyikizmussal is találkozunk”.

Pontosan tudtam, hogy belátható időn belül nem számíthatok írói sikerre. Hacsak. De a köpönyegemet megfordítani nem tudtam.

1956 júniusáig továbbra is jó vasutas voltam. A feleségem is elment dolgozni, mert különben éhen haltunk volna. Ennek ellenére rengeteg verset írtam – a fiókomnak. Egy jó

¹¹ HOM IGY. 2006.1.8.

barátom szépen be is kötötte a gépelt verseket, most is ott áll a könyveim között.

Akkor valahogy új szelek kezdtek fújdogni. Megjelent Miskolcon a Kílátó, címlapján az *Egyszerű vallomás* versemmel. Aztán a többi, a helyi napilapban is.

Sors bona... Jött a forradalom. Utána másfél évi börtön számomra. Most is biztos vagyok benne, hogy nem a munkástanács alelnöksége, hanem a vasútállomáson egy postás-kislány által elszavalt versem, no meg a többi vers miatt. Ha le kellett csukni Déry Tibort, Gönc Árpádot, Faludy Györgyöt meg a többieket, Regős Sándort is le kellett csukni („*Világítás bitang!*”).

Segédmunka, üvegesség, nagy nehezen az SZTK-ban gondnokság.

És akkor összezavarodtam, vakvágányra szaladtam. Olcsó, buta kis nők után kezdtem szaladgálni, hozzájuk írtam együgyű kis verseket – néha talán egy-egy jobbat is. Életem szégyenfoltja ez az időszak.

1963-ban amnesztia volt az ENSZ nyomására, de csak jóval később következett be valamiféle enyhülés. Újra nekivettem magamat: több irodalmi pályadíjat nyertem, a Napjaink és az Észak-Magyarország rendszeresen és szívesen közölte írásaimat.

Akkor, akkor kellett volna jobban „menedzselni” magamat országos lapokban is. De ehhez nem voltam elég ügyes. És akkoriban igen nagy volt a tülekedés a konc körül, én nem tudtam tülekedni. Ráadásul a Napjaink főszerkesztője, Gulyás Mihály – aki bár tehetségesnek tartott, tehetsége-sebbnek, mint Barát Lajost, és hozta is pár írásomat – mindig irányítgatni akart. Ne ilyeneket írj! „Ezt” írd, „azt” írd és adta volna a témákat, az ideológiának megfelelőket. Elment újra a kedvem mindentől.

(Kifelejtettem: Az *Aradi-féle kóreset* utáni nagy áldomás-kor a Roráriusban ott volt a rádió egyik dramaturgia, a nevét már elfelejtettem, de majd eszembe jut; annak idején sok rádiójátékot rendezett; félrehívott és kérte a novellát azzal, hogy csinál belőle valamit – olyan gyámoltalan voltam, hogy nem kaptam ezen a lehetőségen: hamvába halt az egész.)

Így ment az idő 1969-ig, kis tárcanovellákkal az Északban, egy-két verssel imitt-amott.

Ebben az évben megszületett az első unokám. Ezzel véget ért írói pályafutásom. Az öröm és boldogság mellett, amelyet e kisfiú mellett éreztem, eltörpült minden más öröm, még az írás öröme is. Egyszerűen nem éreztem többé a szükségét az írásnak. Egyetlen sort sem írtam többé.

1971-ben megvettük a Dombot: újabb öröm és elfoglaltság. Minek írni? Vannak virágok, nőnek az általunk ültetett fák, jó ásni és kapálni. És leszedni a gyümölcsöket, kiásni a répát.

Sors bona... 1975-ben rámszakadt a depresszió. Megmagyarázhatatlanul. (Én úgy véltem, hoztam valahonnan: nagybátyám, I. Regős Sándor középső éveiben ideggyógyintézetben volt fél évig, aztán rendbe jött, de időnként búskomorság vett erőt rajta.)

Így aztán huszonöt évig újra csak nem írtam egy sort sem. A depresszió elején vadul és minden megfontolás nélkül küldözgetni kezdtem régi írásaimat mindenhova, természetesen hiába, mert még tartott a Kádár-korszak és kísérőleveleim is bizonyára zavarosak és gyanúsak voltak. Így depresszióm elmélyült, egészen a zárt osztályig. Aztán vegetálás: havi vérvétel, ideggondozó, lithium, Noveril és Pipolphen; Marofka, az okos. 1993 februárjában kulminált, közel voltam, hogy bekapjak hatvan Eunocint.

Van Isten. Március óta javult az állapotom. Sokat segített a Domb, a mozgás, a levegő: munkaterápia. Persze a depresszióm sem volt mindig egyforma: a tizenkilenc év alatt mindig jártam a Dombra, hol csak ücsörögtem, hol csináltam is valamit.

És 1993 novemberében megtörtént a csoda. Újra írni kezdtem, hetvenhét éves koromban. Úgy árad belőlem a vers és próza, mint amikor a legjobb formámban voltam, ha nem jobban. Kit dicsérjek? Kinek adjak hálát ezért az óriási ajándékért? Csak az Istennek. Csak ő tudja és senki más a világon, hogy milyen öröm és boldogság nekem, ha le tudok írni valamit, akármit!

Őszintén vallom, hogy ettől már nem várok semmit, engem csalódás – koromnál fogva – már nem érhet, vagy leperog rólam. Lehet, hogy egyet-kettőt – amit igazán jónak látok – elküldöm valahova, de a versek sorsa már nem érdekel igazán.

Elég, ha nekem és kedveseimnek örömet szerez.

„Vers légy tehát az éjszakát fénnel betöltő csóva, máglya, légy cél nekem a céltalannak látszó életben, fény a vaknak, mindennek omegája”

Miskolc, 1994. I. 5.”¹²

IGAZGYÖNGYÖK

Végezetül szeretném röviden bemutatni Regős Sándor költészetét, annak is csupán legszebb ékköveit. Terjedelmi korlátok miatt prózájának, novelláinak elemzése szétfeszítené egy ilyen kis dolgozat kereteit, noha érezhetően ez utóbbiakra is nagy hangsúlyt fektetett (lásd: *Aradi-féle kóreset*). A lírai pályakép kiemelkedő, nagy ívű, tömör, mély mondanivalójú, ún. „jó” verseiből származó idézetekkel alátámasztva kívánom ábrázolni, mely klasszikusok vállán állt és tanulta a költészetet a miskolci költő, milyen költői eszközöket használt, milyen témákkal dolgozott, egyáltalán hogyan jellemezhető az általa teremtett költői világ, hogyan helyezhető el költészete saját korán belül, illetve összemérhető-e a kortársakkal.

Költő-elődeit elsősorban a hasonlóan halk szavú Kosztolányiban és Tóth Árpádban találta meg. Csendes, resignált, ugyanakkor keserű, súlyos emberi gondoktól feszített urbánus költői világ az övé, még

¹² HOM IGy. 2006.1.8.

ha nem is a főváros ihlette. Az éjszakai álmatlan gondolkodó gyakran megjelenik témái között.

Az elmúlt éjjel felriadtam
kábult álmomból hirtelen
és zagyva, bomlott zürzavarban
száz lidérc ült a szívemen.
Rádöbbsentem, hogy olthatatlan
bennem a vágy a szép után
s eddig mindig csak magam csaltam:
nem tudok élni ily tunyán. [...] ¹³

Legkorábbi, ferenctelepi versei sorában még büszkén hirdeti a Dévénynél betörő Adyval vállalt szellemi rokonságot is, amikor fiatalon helyet követel magának az irodalomban:

Messze vidékről jöttem én,
Tarsolyomban pár költemény
S most bekopogok félve;
Jó helyen járok, emberek?
Szeretik itt a verseket?
Lesz-e már hazám végre? [...] ¹⁴

József Attila bölcsességének hatása letagadhatatlan, a párhuzam közöttük több szövegben is tetten érhető. Az egyik szintén korai Regős Sándor-vers mintha a *Talán eltűnök hirtelen* visszhangja lenne.

Elkopog a léptem,
eltűnik az arcom;
ki tudja hogy éltem,
ki tudja hol alszom? [...] ¹⁵

Az 1956-os emigrációt egy döbbenetes versben írja ki magából a költő. A szöveg attól igazán mellbevágó, hogy megtalálja lelki társát a magyar irodalomban: a „hanvai lelkész” hasonló témájú költeményét, és nemcsak rátalál és megidézi, hanem önmagába olvasztja, átlényegíti:

„– Ki messze vagy, kinek hajója már
A zugó tengeren remélve, küzdve jár,
Vagy a boldog világ előtt horgonyt vetett,
Egy két szót, jó barát, hadd szóljak még veled –”

ugy, mint Tompa Mihály száz évvel ezelőtt,
a hanvai lelkész, virágregés előd.

Én sem tudom hol és hogy érnek e szavak,
és azt sem akarom, hogy tán untassalak.
Sűrű-sok teendő közt bizonyos ritka
a csendes, nyugodt perc – s ez csak írka-fírka,
haszon nélkül való, érzelmes tiráda –
– cseng a telefonod, nyulj gyorsan utána
– túlköl az autód, vedd el magad benne
– kapsold be a Tévét – vagy okosabb lenne
sztriptíz bár ma este? válogass barátom!
Fanyalgó, kételkedő arcodat is látom:
kissé csodálkozva nézel a levélre
(talán emlékszel a feladó nevére
halványan, majd jobban) – Johnok ott a Jóskák?
igen...Nyíri Jóska...Szolnok...Magyarország...
– ez meg mit akarhat? (enyhe rosszalással
forgatod az írást) – mit törődik mással
a fickó? mert régen a barátja voltam?
hagyjon engem békén, maradjon nyugodtan,
én is tudom, amit Tompa Mihály mesélt:
hogy szívet cserélt az, aki hazát cserélt,
it doesn't matter dear! azaz hogy is mondjam?
fűtyülök mindenre... [...] ¹⁶

Regős Sándor vitathatatlan mestere a hangulatlírának. Néhány szóval egész képeket fest az olvasó képzeletében.

Reithoffer lager. Piszkos, szürke ég
és piszkos, szürke, befirkált falak.
A lépcsőházban konyhabűz, szemét,
és elsurranó sok sötét alak.
Mocskos kezekben kis kenyérdarab,
beesett arcok, tüzlázás szemek;
katonamundér, gyűrött, rossz kalap,
így élnek szegény „auslánderek”. [...] ¹⁷

A legváratlanabb helyeken, mint például a lágerversai között olyan hangulati és ritmusjátékokat, költészeti „ujjgyakorlatokat” találunk, amelyek egyszerűsége lefegyverző, miközben a mélyben bonyolult struktúrákat hordoznak.

Eluszik a felhő
a rét fölött,
bársonyba az erdő
felöltözött.

Eluszik a bánat,
tompul a kin,

¹³ *Éjszakai látomás*, 1946. július 17. In *Összegyűjtött versek 1945–1955*, 28. vers, HOM IGY. 2006.2.4.

¹⁴ *Igricek unokája*, 1941. február 11. In *Ferenctelepi versek*, Szélcsend, 6. vers, HOM IGY. 2006.2.1.

¹⁵ *Elkopog a léptem*, [1941.]. In *Ferenctelepi versek*, Szélcsend, 15. vers, HOM IGY. 2006.2.1.

¹⁶ *Újabb levél egy kibujdosott barátom után*, 1956. július, In *Végyes versek*, 8. vers, HOM IGY. 2006.2.3.

¹⁷ *A Reithoffer lágerben*, 1945. február 21. In *Szüronyok árnyékában*, 7. vers, HOM IGY. 2006.2.2.

a láz ha kifárad,
halkul a rim. [...] ¹⁸

Szintén a steyri szellemi magány terméke az a kedves kis „szilánk” is, amit éppolyan kellemes olvasni, mint amilyen nehéz lehetett megszűlni:

Smaragdzöldek mind a fák,
lágý foltok a lepkék;
a párás, friss nagyvilág
csupa-csupa festék.

Rikit vörös háztetők
s fehér falak lakk-ja,
szinte ragad a mezők
sárgás-kék patakja.

Karmin, okker, szépiá,
nedveskékre vázolt;
ki kellene írni a
táblát: frissen mázolt! ¹⁹

Később is visszatérő verstéma nála a nyári este, lebegő hangulatával, altató ringatózásával. ²⁰ És az este – legintimebb pillanataiban is, a mikrokozmosz külön világában is – mindig önmagában hordozza nála a halál élményét.

Elaltatom magamban a rétet
betakarom páratakaróval.
Összedugom a nyulcsemetéket,
a mocorgót ijesztem a holddal.
Egy elkésett hangyával vitázom
fésületlen fűszálrengetegről,
de ő tudja azt, hogy merre másszon,
sértődötten bujik ki kezemből.
A tücsköknek kiosztom a kottát:
a tétel az Opus ezerkettő,
hálóingos margaréták kontyát
bontogatja babrálva a szellő.

Elaltatom magamban az erdőt
nem moccanhat többé egy levél se!
A kis nyírfa kap egy puha kendőt,
és a gomba kucsmát a fejére.
Két csillagot rakok gyertyalángnak
csucson álló fenyőfára fénynek;
erkölcstelen őzek ha kószálnak,

ne menjenek neki a sötétnek.
Éjjeliőr, bagoly, csak meresszed
sárga szemed az ezüstös tájra!
Kis csalogány, ha van éppen kedved,
hadd szóljon most a holdfény szonáta!

Elaltatlak téged is magamban
ugye kedves, hosszú volt a séta!
Jaj, egy fűszál ott maradt hajadban,
réti vánkós kicsi maradéka.
Málna vére bluzodon! Kimossam?
Vesd le gyorsan és fűgén feküdj le,
sóhajts egyet boldogan és hosszan,
és gondold a holnap reggelünkre.
Nincs itt hideg? betakarlak állig –
ó, ó, szegény fáradt kicsi asszony!
– Rendezgetek, forgatok sokáig
néhány rimet – és már én is alszom. ²¹

Versírói virtuozitását mutatja, mennyire otthon érzi magát az alkalmi versek írásában. Lazán oldja meg akár a megrendelt versírási helyzeteket is, és – a hangulatlírájához hasonlóan – könnyed írói gyakorlatnak tekinti azt.

Nem tetszik nekem, hogy Béla
legujabban olyan méla,
csak jön, leül, mint egy néma,
a lányokról sem beszél ma,
csupán sóhajtság a téma,
megtelne vele egy véka,
Fejére esett egy téglá? [...] ²²

Amikor éppen nem a költői játék van előtérben, mint a nyomtatásban megjelent *Anyám nevenapján* c. versben, akkor a mesterien szervezett versbeli történet döbbsenti meg az olvasót, szembeállítva a felnőtt gyermekeit az újra gyermekké vált öreg édesanyával. ²³

Úgyszintén hosszasan lehetne idézni a költői ars poeticák sorát: úgy tűnik, az alkotást, a költészet születésének csodáját megformázó szövegekből kifogyhatatlan volt Regős Sándor, a téma egész pályafutása során lenyűgözte. ²⁴ Hol játékosan, hol komolyan, hosszan vagy röviden mindig újra versbe írta, ünnepelte magát a büszke költő-mágust és gyermekét, a verset.

¹⁸ *Esti ének*, Steyr, 1945. március 21. In *Szuronyok árnyékában*, 4. vers, HOM IGY. 2006.2.2.

¹⁹ *Szilánk*, Steyr, 1945. április 24. In *Szuronyok árnyékában*, 37. vers, HOM IGY. 2006.2.2.

²⁰ *Este*, 1960. június 25. In *Versek 1960–1962*, 48. vers, HOM IGY. 2006.2.7.

²¹ *Esti rendezgetés*, 1965. június 9. In *Versek 1962–1966*, 44. vers, HOM IGY. 2006.2.8.

²² *Valamelyik Béla napra*, 1959., In *Vegyes versek*, 19. vers, HOM IGY. 2006.2.3.

²³ *Anyám nevenapján*, [1944.], *Ferenctelepi versek*, Anyukám, 11. vers, HOM IGY. 2006.2.1.

²⁴ Pl. *Három kívánság*, 1960. szeptember 22. In *Versek 1960–1962*, 55. vers, HOM IGY. 2006.2.7.

Szóözön és színözön,
jéggel, tűzzel öntözöm:
szavak ércét ötvözöm. [...]

Csiszolok és faragok,
tisztá savval maratok,
nyugton sosem maradok. [...]

Kovács vagyok, műszerész,
finom újjú ékszerész,
mérnök, tervező, sebész.

Lombikomban gőzölög
ezer szó; jelzőt török,
ígékből mesét szövök. [...]

Titkos mágus! ez vagyok,
bűvös ábrám: dalok,
nem élek és nem halok. [...]²⁵

Tíz évvel később ilyen bájos-kedvesen jelenik meg a formai virtuozitás tudatos vállalása a költeményei között:

Egy szonettet Máriának,
Annának öt versszakot,
Editém, az emlékverset
még ma este megkapod.
Magdalénának egy komoly,
mélyzengésű költeményt,
Lilikének könnyű stanzát,
Jutkának verses regényt.
Lírát az új kedvesemnek,
még ha nem is érzi át,
öcsémnek egy felköszöntőt,
anyámnak elégiát.
Altatódalt a fiamnak,
a lányomnak csacska dalt,
sógoromnak fia, hol vagy,
ezt a verset, ezt szavald!
A bátyámnak vidám bordalt,
öreg harcos, üdv neked!
Feleségemnek szigorú
ölelkező rimeket.
Barátomnak halk szavakat,
vagy egy komor balladát,
hősi ódát a hazának,
eposz dübörgő szavát.
Epigrammát jó kutyámra –
– de minek is folytatam?

Mindenkinek jut a dalból,
gazdag vagyok, szórhatom.²⁶

Itt kell megemlíteni egyik legnagyobb lélegzetű, önmegszólító versét, a *Bűvészmutatóványt*. Csak a felütését idézem, de ebből is látszik értéke, ereje, megformáltsága. Nem véletlen, hogy a szerző maga is megbecsülte és kiemelten kezelte ezt a szövegét.

Ki sok-sok éve járod
e zavaros világot
s ajkodon zengő ének
terem a balga népnek,
és terem sok-sok álmod,
mint réten vadvirágok
és önmélesztő lángok
lelkedben égve égnek;
aki hiszel még abban,
hogy okos szép szavakban
erő van szerteszállni,
világot átformálni,
hasznos igévé válni
s dalod helyt tud majd állni
közönyben és viharban;
ki sok-sok éve tartod
égnek fordítva arcod,
verve az ócska lantot;
kiben még most is égnek
a földöntúli fények,
kiben elszánt harangok
zúgnak orkánnak, szélnek,
ki hajtod, egyre hajtod
törékeny sajkád vésznek,
elhagyva jó barlangod
és felidézve remek
haragját –
ki a rangod
nemességét úgy félted,
hogy a vidámabb hangot
szégyenteljesnek érzéd,
mert ösztönszerű lényed,
csorbithatatlan vérted,
csillogó büszke érmed
a szigorú komolyság:
K Ö L T Ő !
szólok most hozzád, [...]²⁷

²⁵ *A költő éneke*, Steyr, 1945. március 22. In *Szürnyök árnyékában*, 5. vers, HOM IGY. 2006.2.2.

²⁶ *Pazarlás*, 1955. október 27. In *Összegyűjtött versek 1945–1955*, 230. vers, HOM IGY. 2006.2.4. S hogy mennyire nem felvett póz csupán a vers, bizonyítja, hogy egy másik alkalommal Ovidiust idézi meg szépen zengő, könnyen folyó magyar hexameterekkel. (*Ovidius: Egyszerű óhaj*, é. n., In *Végyes versek*, 16. vers, HOM IGY. 2006.2.3.)

²⁷ *Bűvészmutatóvány*, 1947. április 10. In *Összegyűjtött versek 1945–1955*, 255. vers, HOM IGY. 2006.2.4.

Regős Sándor bátor, szókimondó politizáló költő. Történelmi sorskérdésekben, 20. századi nemzeti sorsfordulókban keserűen, de nyíltan és őszintén vallott érzéseiről, gondolatairól, egyénileg vállalva a kollektív felelősséget. Súlyos szavakból építkező, nehéz versek jelzik gondolkodása dimenzióit.

NEM VOLTAM AZONOS AZZAL, aki tegnap
pisztolyt ragadott, karót, vagy husángot,
ököllel érvelt s akasztó kötéllal
mérte a jogot és az igazságot;
aki vagy bambán avagy elvakultan
szekerét tolta senki mihasznáknak,
sem ki megrémült s motyóját ragadva
futott honából neki a világnak.
Azzal sem, aki törtetett, harácsol
és holttesteket lépcsőfoknak nézett
hatalom felé és csak a Részt látta,
de egy percre sem látta az Egészet. [...]

NEM LESZEK AZONOS AZZAL, aki holnap
e sorokat majd helyreigazítja.²⁸

Mindig megdöbben, hogyan lehetett ilyen súlyos
és igaz vádakát őszintén leírni 1957-ben:

Sokezer embert halálra ítélték.
Tíz-tizenöt év hullott, mint a som,
és mint az eső hulltak öt-hat évek –
– te hol voltál a tárgyalásokon?

Végigpofoztak egy országot kézzel
és hazugsággal goromba vadak,
cirkuszt rendeztek bíróval, ügyésszel,
hogy igaz eszmét sárba rántsanak. [...]

Ment minden tovább. Senki sem hiányzott.
Itt-ott egy apa, fiu, vagy rokon,
kikre már sir és hét lakat vigyázott.
– Hol voltatok a tárgyalásokon?²⁹

Történelmi témájú verseivel állíthatók párhuzamba istenes versei: mint az ószövetségi Jákob, ezekben a szövegekben is az Istenbe kapaszkodó, Istennel küzdő heroikus ember magasztosul fel, és válik tragikus hőssé („Isten, tovább ne átkozz, / csak nézz rám és csodálkozz”³⁰). Az imádság formájául a legnagyobb kötöttségeket jelentő szonettet választja.

Öt percet adj te Isten, te hires,
csak öt percet, de az olyan legyen,
hogy érezzem agyamban, szívemen
a létezésed. Nem kell a színes

apró boldogság-morzsa, nem vagyok
koldus cseléd, veled is verekszem,
ha te adtad is, enyém a keresztem,
viszem, ne félj, ne félt, nem jajgatok.

Öt percet adj. Amíg a gyatra lélek
felejt minden szennyét a negyven évnek,
előre néz és fényt lát és az omló

veremből kilép. – Csak öt percet, Isten!
Az elég ahhoz, hogy körültekintsen,
lásson s lehessen tehozzád hasonló.³¹

Mennyire rugalmasan kezelte a formákat, mutatja, hogy szintén szonettbe álmodta egyik szép szerelmes versét is – szándékosan emlékeztetve Shakespeare híres költeményeire.

Ó mennyire szerettelek te édes
kevély-mosolyu karcsu barna lány!
Volt olyan perc, amikor talán
érted meghalni lettem volna képes.

Aztán elkopott, csendesen véget ért ez.
Tünődve ejti ki neved a szám
s ha rólad álmodom egy éjszakán
a szívem semmit, ó, semmit sem érez.

Ki állna hát jót én értem vagy érted?
Sötét jövődben tudod, hogy mi érhet?
Hallgass! ne esküdj, hogy már nem jöhet

uj tavasz, uj nő: tán holnap megéred.
Nem én doblak el, engem dob a végzet,
mint a játékos fiu a követ.³²

Ugyanez a költő tud olyan önös szerelmes verset is írni, ami Szabó Lőrinc *Semmiért egészen* c. híres költeményével rokon:

Villanó
vállad fehér, mint a hó.
Add kezéd,
tétovázni nem lehet.

²⁸ *Nyilatkozat*, 1957. február 27. In *Versék* 1956–1958, 39. vers, HOM IGY. 2006.2.6.

²⁹ *Számunkérés*, 1957. február, In *Vegyes versek*, 11. vers, HOM IGY. 2006.2.3.

³⁰ *Számvetés*, 1953. július 28. In *Összegyűjtött versek* 1945–1955, 155. vers, HOM IGY. 2006.2.4.

³¹ *Ima*, 1958. november 29. In *Versék* 1956–1958, 56. vers, HOM IGY. 2006.2.6.

³² *Szonett*, 1946. június 14. In *Összegyűjtött versek* 1945–1955, 20. vers, HOM IGY. 2006.2.4.

Szájodon
édes lesz a fájdalom,
mint a méz.
Szemem bogarába nézz.
Ne lázadj.
Letéplek, mert virág vagy.³³

És ugyanez a költő tud olyan puhán ringató-altató szerelmes verset is írni, amelyben virág és rovar, nő és férfi, mese és valóság elválaszthatatlanul egymásba olvad, a szavak hangzásvilága, ritmusa elandalítja a gyermekké változó olvasót.

Végy engem a tenyeredbe,
olyan jó ott,
néha jobb, mint ölelésed
vagy a csókok;
néha piciny zöld bogárka
vágyom lenni
kezed hűvös ujjai közt
megpihenni.

Hadd bujjak a tenyeredbe,
rossz az élet
fészekpuha selyemgubóm
melegséged
mert olyan vagy, aki mellé
én a bátor
rejtőzködve menekülnék
a világtól.
Végy engem a tenyeredbe,
hadd lapuljak
pihegve, bus fintort vágva
már a multnak,
szorítsd rám az ujjaidat
ha dörömböl
szivem vadul rémüldözve
a jövőtől.

Hadd bujjak a tenyeredbe
– puha párnám –
miért lássam, hogy még annyi
bánat vár rám;
legyen kezed lepkét őrző
gyermek ökle
és ha még repülni vágnék:
morzsolj össze.

Hadd bujjak a tenyeredbe
élni halni,
ugye, hogy majd nem fáradsz el
simogatni;

s egyszerre csak boldogságba
melegedve
halk dalokat zümmögök a
tenyeredbe.³⁴

Regős Sándor hajlamos a filozófiai mélységű öntanulmányozásra, összegző számvetésre. Legnagyobb, legjobban sikerült versei nagyrészt én-versek, önmagából meríti témájukat. Többnyire litániázó, fokozó versfolyamok ezek, kihasználva azt a lexikális gazdagságot, amivel költőként rendelkezett. Hosszú, súlyos ismétlődéseivel mind magasabb és magasabb szintre húzza magával a vers invenciójától és nyers őszinteségétől egyaránt megdöbbent olvasót.

[...] Már ötven éve termeli a testem
a hőt, a salakot, a mozgási energiát
és dolgozik a motor
pontosan és egyenletesen:
emeli a kart
emeli a lábat
húzza az izmot
rángatja az idegszálakat,
forгатja az agy kerekeit
és gondolatokat dob ki magából,
praktikus számításokat végez,
és érzelmeket raktároz el,
szeretetet és gyűlöletet,
elégedettséget és elégedetlenkedést.

Már ötven éve termeli a testem
az energiát a bér munkához,
önmaga fenntartása érdekében,
társüzeme fenntartása érdekében,
fióküzemei fenntartása érdekében,
idegen üzemek fenntartása érdekében,
még ellenséges hadiüzemek fenntartása érdekében is –

már ötven éve termel,
de a termelt energiából
a kimondhatatlan sok energiából
csak minimális mennyiség futotta

alig futotta igazi cselekvésre
igazi gondolatra
igazi keresésre
igazi életre

az életre.³⁵

³³ [Cím nélkül], 1953. szeptember 15. In *Összegyűjtött versek 1945–1955*, 169. vers, HOM IGY. 2006.2.4.

³⁴ *Könyörgés*, 1962. május 25. In *Versek 1960–1962*, 66. vers, HOM IGY. 2006.2.7.

³⁵ *Prózai számvetés*, 1967. június 7. In *Versek 1962–1966*, 40. vers, HOM IGY. 2006.2.8.

Talán a legnagyobb hatást az általam csak „világtel-
jesség-akarás verseknek” meghatározott költemények
teszik: az eddig említett tematikák variálódnak bennük
hatalmas érzelmi fokozás kíséretében, egyedivé mégis
az teszi őket, hogy a vidéki magyar városban élő költő
képzeletben kiszakad szűk világából, és a szavak erejé-
vel beszáguldja az emberi világ minden zugát. Gigászi
montázst fest nagy mozdulatokkal, egy-egy újabb vo-
nást anyag eleganciával helyezve el a festményen. Ez
a teljesség, élni akarás pedig élesen feszül neki annak a
hiányérzetnek, ami hétköznapijaival szürke ködfelleg-
ként fojtogat.

– Remek, palota kellene!
nehéz borok és vig zene
szárnyas ajtók és szőnyegek,
könyvtár-szobában könyvhegyek
kristályüvegek, sok ezüst,
illatos cigarettafüst,
szobrok festmények ékszerek
mindig tisztaság és meleg
hintaszék, amely ringva ring
minden nap fürdő tiszta ing
pecsenyeillat délben és
utána hosszú pihenés
mindenütt nagy-nagy ablakok
melyeken át a nap ragyog. – [...]

– Távoli sziget kellene!
trópusok azur-kék ege.
Pálma és fényes láthatár,
szikrázó tollu száz madár.
Korallzátonyos mély öböl,
melyen a holdfény tündököl
és messziről, mint bus zene
őserdők sok-hangu nesze.
Virág és lepke, mind mesés,
habos, dübörgő vizesés,
puffogó dobra irt dalok,
órjási fényes csillagok.
Háncsruha, gyöngyök, színesek
napfény és béke és meleg – [...]³⁶

Egy testtel ezer életet élni: heroikus és felemelő
gondolat, Regős Sándor világában mégis szkepticiz-
mussal telítődik – olyanná válik, mint maga a század,
amit megélt.

Nekem nem szabad megpihenni,
nem maradhatok sose tétlen.

Egy élet kevés, életemmel
ezer életem éledegélem:

vagyok éhező eszkimó is,
akinek nem jut kövér foka,
sarki éjszakák dermedt arcu,
mély hóban vánszorgó lakója;

vagyok indián, rezervátum
dacos fia, megtépett sólyom,
nagy ketrecemben, erdőn, réten
csillagos éggel takarózom;

vagyok néger is gyapjas hajjal,
korbács alatt vérzik a hátam,
csak a szemem fehére villog,
énekem sír az éjszakában;

vagyok fekete szemöldökkel
sivataglakó Algír mellett,
ki asszonyain tuladott, mert
nem ismer már csak honszerelmet;

yerbatero az Amazonnak
mocsárgőzös liános partján,
meztelen hus a szunyogoknak,
aztán fehér csont bokrok alján;

vagyok dokkmunkás Genovában,
robot vámpírja gyorsan szív ki;
hajóslegény, akit a nap tűz
s visz a hátán a Missisipi;

salétrommunkás Chile bércén,
favágó hideg Kanadában,
gyapotot szedő Egyiptomban,
tevehajcsár a Szaharában;

vagyok szökött rab, utcaseprő,
lázadó matróz és kilobbant
öreg bohóc, még utcalány is,
szolga, kocsis és hadirokkant;

munkanélküli, leigázott,
agyonhajszolt, névtelen, senki;
mindaz vagyok, aki alul van
és még van és még nem veszett ki;

soha nem vagyok király, herceg,
soha nincs villám, karcsu yachtom,
soha nem vagyok milliárdos,
rulettet játszó Monte Carlon;

mert nekem nem szabad pihenni,
gazdagnak lenni, élni tétlen.

³⁶ *Az örök elégedetlen*, 1953. december 28. In *Összegyűjtött versek*
1945–1955, 198. vers, HOM IGy. 2006.2.4.

Egy élet kevés. Életemmel
ezer életem éldegélem.³⁷

A legerőteljesebb mégis az a „litánia”, ami a közvetlen, mindenki által megtapasztalt való életből, annak monoton ürességéből meríti sodró-lüktető témáját.

Öt órákor csörög a vekker

gyorsan elzárni csukott szemmel
az álmokra még visszanézni
elrebbentek minden a régi
kábán kedvetlen imbolyogva
öltözködni vizet lavórba
teát csészébe valahonnan
egy hang noszogat gyorsan gyorsan
a szív üres a fej is kábult
de a láb fürgén tovaszárgul
villamoslépcsőn lógva lengve
rohan a kijelölt helyekre
ahol a robot ritmusára
ülve hajolva csuszva állva
töri önmagát nem nagy célért
mint munkaerő munkabérért

öt órákor csörög a vekker

pár óráig voltam csak ember
kóbor felhőket megcsodáló
színházba térő vacsorázó
elvonuló egy kert ölére
a rohanástól messze félre
magányos padon üldögélő
lepkéknek libegését néző
egészen más kíváncsi szemmel

öt órákor csörög a vekker [...] ³⁸

Helyesen látta meg Kárpáti Béla Regős Sándor legnagyobb verskitörését (bár a szöveg nála 1954-re keltezett), de ő is és a szöveggyűjteményét átvevő Csabai Lajos is csak részletet idéz a *Hajnali vita a szívemmel* c. költeményből. Ez a mű megérdemli, hogy egészében és hibátlanul megjelenjen. A hagyatékban két változata is olvasható,³⁹ ezért az általam megállapított főszöveg alatt jegyzetben adom meg a variáns eltéréseit.

Ugrál,
mint mikor jó pár éve, régen⁴⁰
felneszelt arra, hogy a faluvégen
lányok kuncognak játékos-ledéren
a kútnál.
Dobban
egy óriásit – szinte recsegnek
vékony bordáim – azután a csendnek
fülből lüktető hőkölt ütemére
még harsogóbban
ver és kalimpál,
bolondul hintál:⁴¹
löki a vért szorongó és kiszáradt
torkomig, aztán visszaárad
minden kis csepp, halottra sápad⁴²
az arcom és a homlokom.
Gondolkodom
erőtlenül, hanyatt az ágyon
– hajnali három –
angina pectoris, roham ez most?
vagy a halálom?

Szivem, szívem.
Ó, most már elhiszem,
hogy vagy! és egyre több vagy
mindeneknél⁴³ nagyobb vagy,
– de akár jó vagy rossz vagy:⁴⁴
mégsem vagy semmisem.
Te húsdarab,
ki felvertél nyugodt álmomból bambán,⁴⁵
mint vekkeróra, vagy mint a kósza halvány
kisértet –
te lusta rab,
aki magányos börtönöddel
beteltél végre s most ökölled
vered falát: azt akarod,
hogy féljek?
Nagy⁴⁶ irgalomért esdel,
mert már fáradni kezdel
és eltikkadtan vágysz a
nyugalmas hüs magányra,
a csendre és a rendre,
alvásra éjjelente,
szép mérsékletre nappal,
mert már tele vagy bajjal,⁴⁷
jajjal, zajjal, panasszal
és billentyű zavarral?

³⁷ *Ezer életemmel*, 1960. május 2. In *Versek 1960–1962*, 12. vers, HOM IGY. 2006.2.7.

³⁸ *Szürke szimfónia*, 1962. In *Versek 1962–1966*, 3. vers, HOM IGY. 2006.2.8.

³⁹ In *Versek 1956–1958*, 2. vers, HOM IGY. 2006.2.6.; *Régi jó versek* dosszié, 39. vers. 2 pld., HOM IGY. 2006.2.12.

⁴⁰ mint mikor hajdanában régen

⁴¹ bolondul hintál / reszketve vibrál:

⁴² minden kis csepp. Halottra sápad

⁴³ mindenképpen

⁴⁴ de akár rossz, vagy jó vagy

⁴⁵ balgán

⁴⁶ Vagy

⁴⁷ zajjal / bajjal jajjal

– Ugye, hogy nagyon meghajszoltalak?
 zilált tavaszok és izzó nyarak
 hosszú során át, gyatra éjszakák
 fülledt csendjében⁴⁸, vad kártyacsaták
 izgalmai közt, versenyeken,
 alvás nélkül jött reggeleken,
 és alkonyokon,
 szerelemre éhes asszonyokon,
 szeszélyeken,
 hátborzongató veszélyeken
 gyötörtelek,
 vigyázatlanul, lassan öltelek
 nikotinnal és feketével,
 bánatok hosszú seregével,
 csapodár asszony nevetéssel,
 harccal⁴⁹ és csókkal,
 rossz altatókkal,
 ostoba izgalommal
 de soha irgalommal
 nem néztelek
 és nem kiméltelek.

Most visszavágsz?
 nyílalva⁵⁰ és szorongva fájsz,
 ugrándozol?
 hogy már pokol
 ez a sötét, derengő hajnal
 és aggodalmas arccal
 gondolok végre rád is:
 mi kell? kolostor
 csendje? vagy ostor:
 a digitális?

Szivem, szivem
 sajnállak én⁵¹
 – bár későn⁵², azt hiszem –
 de mit tegyek
 most már veled?

– És mondd csak, mondd csak!⁵³
 élhettem volna másként?
 sunyi, óvatos, reszkető nyavalyásként,
 ki kockázatost mindjárt félbehagy?
 Szivem, te sziv, te költő szive vagy,
 akinek mindig verni kell a nagydobot,
 érpattanásig és a megveszésig
 gyűlölni minden kényurt, zsarnokot,
 kinek zubogva, forrva avagy némán
 szét kell fröcskölni nem csak az én vénám,

de minden ember kék ütőerébe
 a szabadságnak vágyát és a vérbe
 fagyasztó bosszút a hitványak ellen,
 akik népeket és tiszta igazságot⁵⁴
 lábbal tipornak.

Szivem, ugye látod,
 hiába csábit⁵⁵ ezernyi kísértés,
 számunkra nincsen más út, nincs kitérés,
 csak az elégés, kiégés, kivégzés...
 Mert⁵⁶ ne emésszem magamat a síró
 ártatlanért, kit felkötött a bíró,
 üldözöttekért, akik még mindig sokan vannak
 és a penészes börtönben rohadnak,⁵⁷
 ne vegyem észre az árváknak könnyét,
 a bajnak, gondnak, bánatnak özönjét,
 azt a temérdek szenvedést a földön?
 – szivem!

ne vegyem úgy a szivemre?
 ki törődjön
 akkor vele? van még akinek fájjon
 ilyen sötét, keserves éjszakákon?

Ne⁵⁸ lelkesedjek egy szál kicsiny virágért,
 mint a gyermek, sikoltva, gőgicsélve?
 hagyjon hidegen csillag, szivárvány fénye?
 meakulpázzak könnyelmű kis hibámért?
 Ne epedezzek villámló női szemnek
 tekintetéért? forduljak el, ha rám néz?
 Öntsem ki a bort, mely édes, mint a nádméz?
 és ne keressem a füstfellegeknek
 arabeszkjei közt a tovatűnő szépet?

– hiába ijesztgetsz, ugyse félek!
 élek, míg élek,
 de mint az élet szertelen bolondos rajongója,
 és nem kiméllek.
 Nem ápollak csenddel és renddel,
 diétás ételekkel,
 óvatos értelemmel:
 nekem a béke elkésett! nem kell!
 tovább! robogva!

Cigaretta! naponta negyvenet!
 bort és feketét! új szerelmeket!
 szint, mozgást, veszélyt, vad izgalmakat!
 bánatot, vészes riadalmakat,
 félelmet, gyönyört, harcot összekavarva!
 új szint: feketét a rimbe, a dalba –

⁴⁸ mélyében

⁴⁹ kéjjel

⁵⁰ hasítva

⁵¹ én is sajnállak

⁵² bár azt későn

⁵³ És – mondd csak, mondd –

⁵⁴ a népet és az igazságot [...] tiporják.

⁵⁵ kábit

⁵⁶ És

⁵⁷ az üldözöttért, legyilkoltért, százért, / a züllött, bolond, szegény félvilágért? / és ne kiáltsak rá a bűnösökre / emberség hitét ne tépázzák tönkre,

⁵⁸ S ne

és ha nem bírod:
 robbanj ezer darabra
 egy viharos, mély, bomlottan⁵⁹ epedő este!

Fehér papírjaimat rubintpirosra fesse
 ezer szilánkod
 te áldott
 te hitvány
 szegény
 beteg
 szívem.

57. 1. 30.

Az 1990-es években újra verset író Regős Sándor maga is kételkedve fogadja az ihlet késői látogatását. Újszerűt alkotni, a korábbi költészetét meghaladni azonban már nem képes. Verseit eluralja a halálra készülődő, fáradt, magányos ember önvallóomása.

Egy kis nyugalom kellene. Elernyedés.
 Egy kis üresség. Csak egy kevés.
 Néhány óra csak. Csak egy határ.
 Csak a semmiség. Mint a halál.⁶⁰

A köreivel bíbelődő Archimedesben,⁶¹ a Szodomából menekülő Lót képében⁶² találja meg önmaga metaforáit. A természet kiüresedett, a szerelem már csak a másik ember elviselése,⁶³ de a verset utolsó erejével is a magasba emeli:

Vers, légy tehát
 az éjszakát
 fénnel betöltő csóva, máglya!
 légy cél nekem, a céltalannak
 látszó életben, fény a vaknak,
 mindennek omegája!⁶⁴

RÖVIDÍTÉSEK

HOM IGY – Herman Ottó Múzeum, Irodalomtörténeti Gyűjtemény, Miskolc
 OSZK – Országos Széchényi Könyvtár, Budapest
 MTAK – Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Budapest

IRODALOM

KÁRPÁTI Béla

1989 *Miskolci irodalom – irodalom Miskolcon*. Miskolc.

KÁRPÁTI Béla (szerk.)

1978 Miskolci kistükör. *Napjaink* XVII. évf. (1978.), 7. szám (július), 36.

PORKOLÁB Tibor

1996 Van-e miskolci irodalom? *Új Holnap* (1996), 27–37.

REGŐS Sándor

2007 *Szuronyok árnyékában. Versek*. [Steyr, 1945] Bíbor Kiadó, Miskolc.

SZÉKELYHIDI Ágoston

1963 Folyóiratok olvasása közben. *Alföld*, 1963/1–2, 171.

⁵⁹ bomlott

⁶⁰ *Csak*, 1994. július 3. In *1990 után*, 60. vers, HOM IGY. 2006.2.10.

⁶¹ *Új Archimedes (Noli turbare circulos meos!)*, 1994. október 28. In *1990 után*, 77. vers, HOM IGY. 2006.2.10.

⁶² *Lót*, 1995. március 8. In *1990 után*, 94. vers, HOM IGY. 2006.2.10.

⁶³ *Szeretet nélkül*, 1994. július 13. In *1990 után*, 64. vers, HOM IGY. 2006.2.10.

⁶⁴ *Föbász*, 1993. december 30. In *1990 után*, 26. vers, HOM IGY. 2006.2.9.

DIE POESIE VON SÁNDOR REGŐS (1917–2002)

Schlüsselwörter: Miskolcer Literatur, 20. Jahrhundert, Poesie, Lebensweg

Diese Studie beschäftigt sich mit einer kurzen Vorstellung des Miskolcer Schriftstellers und Poeten Sándor Regős, wobei ich den Wert seiner Poesie mit Zitaten hervorhebe und unterstreiche. Das künstlerische Erbe des im Jahr 2002 verstorbenen Autors wurde von seinen Nachkommen im Jahr 2006 dem Museum übergeben, damit es einen würdigen Platz bekommt und damit die an der Miskolcer Poesie Interessierten zu jeder Zeit uneingeschränkt das Material erforschen und kennenlernen können. Diese zufällige „Begegnung“ hat mein Interesse an der Kunst des Dichters geweckt: die Hunderte von Gedichten, Dutzende von Novellen, Dramen und Artikel von Sándor Regős sind bei der Öffentlichkeit von Miskolc kaum bekannt. Winzige Stücke seiner Werke kamen an versteckten Orten zum Vorschein, die zu Lebzeiten des Poeten keinen eigenen Band bekommen haben. Mit seinen Versen schafft er eine solche einzigartige Atmosphäre, die in ihrer Zeit, in den 1940er, 50er und 60er Jahren, bei anderen Poeten in Miskolc, in der Miskolcer Literatur nicht existierte. Unter seinen tief philosophischen, kämpferisch- revolutionären Gedichten und seinen Gottes- oder Liebesgedichten finden wir spezielle Werte. Am eindrucksvollsten sind die Texte, in denen wie in einer Litanei ein wiederkehrender, langer, ständig wachsender Haufen emotionaler Akkumulationen auf dem Leser lastet: durch sie erleben wir gewissermaßen die spirituellen und seelischen Prüfungen der ungarische Gesellschaft des 20. Jahrhunderts erneut. [Übersetzt von Jan Post]

Békési, Gábor